

rivojlantirishga yordam beradi hamda o'rganishga bo'lgan doimiy qiziqishni rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, umumiy o'rta ta'lim maktablarining ta'lim-tarbiya jarayonida ochiq axborot-ta'lim muhiti tadbiriq etish bugungi ta'lim jarayoni uchun zaruriy pedagogik vosita hisoblanadi. Shuning uchun undan foydalanishga oid o'quv maqsadlari, vazifalari, mazmuni va tashkiliy shakllari qat'iy ko'rib chiqilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги «Ўзбекистон Республикаси халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ-5712-сонли Фармони. – Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 06/19/5712/3034-сон, 29.04.2019 й.

2. Мусатаева И. С. Методика разработки и использования средств информационно-коммуникационных технологий для формирования геометрической компетентности учащихся основной школы // Диссертация. – Алма-Аты. 2008, – 227 с.

3. Захарова, И. Г. Формирование информационной образовательной среды высшего учебного заведения : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / И. Г. Захарова. – Тюмень, 2003. – 399 с.

4. Элмуродов Ж.А. Мультимедиа иловаларининг умумтаълим мактабларида таълим сифатини оширишдаги ўрни // Ўзбекистонда педагогика фани ва унинг истиқболлари: Республика илмий-амалий анжумани. – Тошкент, 2019. – Б. 304-305.

5. Обрубова А. В. Формирование структурно-функциональной модели электронно-образовательного ресурса по искусствоведению в условиях вузовской подготовки педагога-художника // Дисс... на соиск. учен. степ, канд. пед. наук. – Санкт-Петербург, 2015. – 239 с.

METAFORA MULOQOT VOSITASI UNSURI SIFATIDA

Bobojonova Sh. - Toshkent tibbiyot akademiyasi, O'zbek va xorijiy tillar kafedراسи o'qituvchisi

Annotatsiya. Muloqot jarayonida til murakkab o'z-o'zini rivojlantiruvchi tizim sifatida har bir muloqot harakati bilan sifat jihatidan boyib boradi. Ushbu maqola ta'limiy diskurs va muloqot jarayonlaridagi nutq tahlili, kognitiv jarayonlarda inson ongining o'xshash imkoniyatlarining namoyon bo'lishida metaforaning o'rni va uning tahliliga haqida fikrlarni, xulosalarni hamda misollarni o'z ichiga oladi.

Kalit soʻzlar: taʼlimiy diskurs, akademik diskurs, diskursiv faoliyat, kognitiv tahlil,

МЕТАФОРА КАК ЭЛЕМЕНТ КОММУНИКАЦИИ

Бобожонова Ш. - преподаватель кафедры Узбекского и иностранных языков Ташкентская медицинская академия

Аннотация. В процессе общения язык, как сложная саморазвивающаяся система, с каждым актом общения становится качественно богаче. В данной статье содержатся мысли, выводы и примеры об анализе речи в учебном дискурсе и коммуникативных процессах, о роли метафоры в проявлении подобных возможностей человеческого разума в познавательных процессах и ее анализе.

Ключевые слова: образовательный дискурс, академический дискурс, дискурсивная деятельность, когнитивный анализ, когнитивная метафора, метафора в дискурсивном анализе, участники академического дискурса.

METAPHOR AS AN ELEMENT OF COMMUNICATION

Bobojonova Sh. - Teacher of the Department of Uzbek and Foreign Languages Tashkent Medical Academy

Annotation. In the process of communication, language, as a complex self-developing system, becomes qualitatively richer with each act of communication. This article contains thoughts, conclusions and examples about speech analysis in educational discourse and communication processes, the role of metaphor in the manifestation of similar possibilities of the human mind in cognitive processes, and its analysis.

Key words: educational discourse, academic discourse, discursive activity, cognitive analysis, cognitive metaphor, metaphor in discourse analysis, academic discourse participants

Dunyo tilshunosligida tildan nutq faoliyati jarayonida foydalanish, til bilan bogʻliq boʻlgan masalalarni inson omili va ijtimoiy vazifalar bilan bogʻlab talqin qilish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Adabiyot hamda ijtimoiy-maishiy sohalarda uchraydigan diskursning qoʻllanish doirasini tadqiq qilish zamonamizning keng oʻrganilayotgan muammolaridan biri hisoblandadi. Tilshunoslikda nutqning koʻplab taʼriflari mavjud. Bunday koʻplikning sababi kontseptsianing koʻp qirraliligi va uni tavsiflashda yondashuvlarning xilma-xilligidir. Shu boisdan aytishimiz mumkinki, diskurs murakkab va serqirra jarayon boʻlib, uning obykti, mazmuni, strukturasi muloqot ishtirokchilari oʻrtasida namoyon boʻladigan lisoniy omillarni toʻla yoritib

beruvchi tavsifini ko'rsata olish qiyin. Nutq tahlili til (yozma, og'zaki - suhbat, nutqning institutsional shakllari) va u qo'llaniladigan kontekstlar o'rtasidagi munosabatni o'rganadi. Ta'limni uning nutqlaridan ajratib bo'lmaydi va u ularsiz mavjud bo'lolmaydi. Hech qanday yangi kashfiyot, idrok, ixtiro yoki tushuncha boshqalarga taqdim etilmaguncha hech qanday ahamiyatga ega bo'lmaydi. Zero, ta'limiy diskursni o'rganish akademik hayotning muvaffaqiyati haqida bizga so'ylab beradi.

Ta'limiy diskurs tilni kommunikativ yo'naltirilgan holda o'qitish sharoitida nutqiy ta'limning nutq-akt komponentlarini funktsional va mazmunli tavsiflashda o'z aksini topadi. Diskurs tahlilining akademik matnlarga eng samarali qo'llanilishidan biri bu alohida janrlarning leksik -grammatik qonuniyatlarini o'rganish bo'lib, ularning tarkibiy o'ziga xosligini aniqlashdir. Barcha **akademik matnlar** o'quvchilarni biror narsaga ishonitirish uchun mo'ljallangan. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun yozuvchilar har bir janr uchun bir xil lingvistik resurslar repertuaridan qayta-qayta foydalanishga moyildirlar.

Inson omilini asosiy omillardan biri sifatida talqin etuvchi qarashlar ichida matn yaratilishining kognitiv talqini ahamiyatlidir. Kognitiv talqin matn yaratilishiga "muallif – matn – matndan tashqaridagi voqelik" tamoyili asosida yondashib, unga bir vaqtning o'zida bir necha nuqtai nazar bilan qarash fikrini ilgari suradi. [1]. Jumladan: so'zlovchi maqsadining ifodasi bo'lgan matn, nutq yaratilishi mahsuli bo'lgan matn, tushunish obyekti bo'lgan matn, tushunish mahsuli bo'lgan matn [2]. Kognitiv jarayondagi asosiy vazifa inson miyasining analogik qobiliyatlarining voqea hodisasi sifatida metaforalar tomonidan amalga oshiriladi. Kognitiv jarayonlarda inson ongining o'xshash imkoniyatlarining namoyon bo'lishi sifatida metafora muhim ro'l o'ynaydi. [3]. Nutqni tahlil qilish usuli hisoblangan metafora tahlili, asosan Lakoff va Jonson (1980) ishidan kelib chiqadi, ularda yuqoridgi ikki olim metaforaning inson idrokidagi rolini o'rganishadi. Ushbu metodologiyaning asosi shundaki, odamlar o'zlarining tajribalari va ishonchlarini tasvirlashda ishlatadigan metaforalarni o'rganish orqali yozuvchi yoki ma'ruzachi tomonidan aytilgan ma'nolarni ochishni to'g'ridan-to'g'ri va ongli ravishda boshlashlari mumkin. Mozer (2000) ta'kidlaganidek, metafora tahlili yashirin bilimlarga kirish va "tushunishning ijtimoiy va madaniy jarayonlarini" o'rganish uchun foydalidir. Bullough va Gitlin (1995) metafora tahlilining "kontseptsiyani tavsiflovchi va harakatni boshqaradigan" taxminlar haqida tushuncha berish uchun kuchini ta'kidladilar [4]. Aytish joizki, bu sohadagi tadqiqotlar hozirgacha 3 toifaga bo'linadi: o'quvchilar va muassasalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga oid tadqiqotlar (Hoffman va Kretovics, 2004), o'qituvchilarning o'qitishga bo'lgan munosabati yoki idrokini ko'rib chiqadigan tadqiqotlar (Oksford va boshq., 1998) va o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan e'tiqodlari haqidagi tadqiqotlar (Bozlk, 2002).

Dunyoni kuzatish va yangi hislarni yaratishning kognitiv vositasi bo'lganligi sababli, til o'rgatishda metaforalarni joriy etish muhim ahamiyatga ega. Ortonyning so'zlariga ko'ra, "metaforalar nafaqat chiroyli va yoqimli, balki zarurdir". Metafora kontseptsiya yoki g'oyani kuchli tasvir yoki ifodaning yorqinligi orqali ta'sir qilishi mumkin. Metafora, shuningdek, metafora yetkazgan narsani xabarning kuchini yo'qotmasdan boshqa yo'l bilan ifodalash deyarli mumkin bo'lmagan ifodalab bo'lmaydigan ma'lumotlarni ham qamrab oladi. Tilshunoslikdagi kognitiv burilish tildagi ma'no, idiomatiklik va metafora muammolariga e'tiborni qaratdi. Chet tillari o'qituvchilari uchun bu tushunchalar til o'rgatish va o'rganishdagi an'anaviy to'siqlar uchun foydali bo'lishi mumkin va ingliz tili ma'lumotlarini taqdim etishning yanada samarali va ijodiy usullarini taqdim etishi mumkin. Metafora nazariyasi o'quvchilarning bir so'zning turli xil ma'nolarini tushunishlarini kengaytirishga yordam beradi va so'zlovchi yoki tinglovchilarning fikrlash qobiliyatini oshiradi. Shu sababli, metaforalarni to'g'ridan-to'g'ri sinfda o'qitishda tanish tajriba va yangi tushunchalar o'rtasidagi o'xshashlik orqali o'quvchilarga mavzu mazmunini tushunishga yordam berish yoki o'quvchilarning tilning muayyan kundalik foydalanishlari, masalan, metaforalarni o'rganish haqida xabardorligini oshirish uchun qo'llanilishi tavsiya etiladi [5].

Ko'pgina dastlabki tadqiqotlar murakkab xotira vazifalarida yorqin tasvirni uyg'otuvchi metaforalarning rolini ko'rsatishga harakat qildi. Masalan, kognitiv metaforadan xabardor bo'lish majoziy iboralarni o'rgatish/o'rganish uchun yanada mustahkam va keng qamrovli vositani taklif qiladi. Metaforaning lug'at o'rgatishda qo'llanilishini o'rganish shuni ko'rsatdiki, o'qitishda metafora kiritilishi so'zning ba'zi ma'nolarini yodlashni ancha osonlashtiradi.

Hozirgi kunda metafora tahlili orqali ishtirokchilarning ishonch-e'tiqodlari va munosabatlarini to'plashning yana bir qiziqarli usuli tobora ko'proq tadqiqotchilarni qiziqtirmoqda. Buning yo'li odamlardan metafora bilan bayonotlarni o'zlari xohlaganicha to'ldirishlarini so'rashdir[6]. Ishonch va e'tiqodlar insonning xulq-atvori va o'rganishi bilan bog'liq bo'lgan har bir fanda markaziy tuzilishdir[6]. 1980-yillardan boshlab ikkinchi/chet tilini o'rganuvchilar va o'qituvchilarning e'tiqodlari muhim tadqiqot sohasiga aylandi. O'qituvchilar tafakkuri sohasidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilarning o'qituvchi xatti-harakatlari nazariyalarni, e'tiqodlarni, metaforalarni va aqliy modellarni yaratadigan kognitiv psixologik jarayonlar tomonidan boshqariladi. Bullough va Gitlin (1995) ta'kidlashicha, o'qituvchi bo'lishning bir qismi o'qitish tajribasini belgilaydigan metaforalarni qabul qilishni o'z ichiga oladi. Til o'qituvchilari, ular ishlatadigan metaforalarni aniqlash va tahlil qilish o'qitish amaliyotida fikr va harakatning uyg'unligiga erishish uchun asos bo'lishi mumkin. Lakoff va Jonson "Metaphors We Live By" nomli kitobida metaforaning kundalik tildan foydalanishdagi ahamiyatiga e'tibor qaratdi va kitob

nashr etilganidan keyin o'n yil o'tgach, ta'lim sohasidagi tadqiqotchilar o'qituvchi metaforalariga nisbat bera boshladilar.

Metaforalar, shuningdek, o'qituvchilarning shaxsiy amaliy bilimlarining muhim qismi bo'lib, ularning o'qituvchi sifatidagi rolini tushunishlarini shakllantiradi [7]. Masalan, Pajak metafora o'qituvchilar uchun o'zlarining "professional o'zligini" og'zaki ifodalash uchun vosita bo'lishi mumkinligini ta'kidladi.

Swales Dubaydagi boshlang'ich bosqichdagi o'quvchilarning 12 nafar katta yoshli qiz talabalarning ishonch-e'tiqodini aniqlash uchun tasviriy metaforalardan foydalanishni so'ragan. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, hech qanday mashinaga, jamiyatda aloqa qilishga va kompyuterga oid metaforalar ular tomonidan foydalanilmagan. Aksincha qizlar foydalangan metaforalarda yer, qishloq hayoti va oila kabi tabiiy elementlar mustahkam ildiz otganligi ma'lum bo'ldi. Bu, shubhasiz, uchinchi dunyo mamlakatlaridagi ayollardagi siyosiy va ijtimoiy fikrlari bilan chambarchas bog'liq.

Taqdim etilayotgan fikrlar shuni xulosalaydiki, metafora dunyo haqida fikr yuritish yoki kontseptsiyalash usuli sifatida qaraladi. Kognitiv nuqtai nazardan, metafora odamlarga yangi, mavhum va aniq belgilanmagan tushunchalarni yaxshiroq tushunish va tushunish uchun "ko'prik" vazifasini bajaradi. Shuning uchun metafora ko'plab nutqlarda tahliliy vosita sifatida qabul qilinadi.

Bu yondashuv metaforaning kognitiv va diskursiv o'lchamlari o'rtasida katta farq mavjud emasligi to'g'risidagi fikrga asoslanadi. Shunga ko'ra, tadqiqotchilarning asosiy harakatlari metaforaning kognitiv va diskursiv xususiyatlarini aniqlashga qaratilgandir.

Hozirgi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, metafora tahliliga kognitiv yondashuv metaforologiyada asosiy ahamiyatga ega, shunga qaramasdan, kognitiv nazariyaning ko'p qirralari hali ham atroflicha o'rganilmagan. J.Lakoff va M.Johnson ilgari surgan g'oyalari butun dunyo bo'ylab keng tarqaldi va ko'plab izlanishlar uchun asos bo'ldi. Shu bilan birga, bu nazariya ko'plab ilmiy maktablar va yo'nalishlarda qo'llanilib, keyingi bosqichlar uchun yangi usul va metodlar ishlab chiqilishiga sabab bo'lmoqda.

Adabiyotlar

1. Комарова Л.И. Современные подходы к изучению художественного текста // Аналитика культурологии. Электронное научное издание. ISSM, 1990. – 4045.
2. Чувакин А.А. Теория текста: объект и предмет исследования // Критика и семиотика. Вып. 7. – М., 2004. – С.88-90.
3. John M. Swales.(2004). Research Genres Explorations and Applications. Cambridge university press. The University of Michigan

4. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации. Екатеринбург, 2003. 248 с.
5. Michael Stubbs (1996). Text and Corpus Analysis: Computer-Assisted Studies of Language and Culture. Oxford: Blackwell
6. Cortazzi & Jin, 1999, p.154
7. Michael Hoey (2001). Textual interaction. London and New York
8. Safarov. Sh Paralingvistika, Toshkent: O'ZME. 2008, 210-b
9. Halliday M.A. Cohesion in English. – London: Longman, 1976. – 374 p
10. Сафаров Ж.Ш. (2000). Структура дипломатическое дискурса и его лексико- фразеологическое состав (на материале английского языка)
11. Григорьева В.С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистические и когнитивные аспекты. –Тамбов:ТГТУ, 2008. – 288 с.
12. Л.Раупова. Диалогик дискурсадаги полипредикатив бирликларнинг социопрагматик тадқиқи,-Филол.ф.д-ри дис-яси. –Т., 2012.